

ЙОРДАН ЙОВКОВ - „ПО ЖИЦАТА“

ЕЗИКЪТ НА ЖЕСТОВЕТЕ В РАЗКАЗА

В художествения свят на писателя Йордан Йовков външният знак, изразен в жест, мимика, поведение, реч или физически белег, е от съществено значение. Героите на неговите произведения са мечтатели и чудаци, вгълбени в себе си и неповторими, умеещи да разчитат символната знаковост на околния свят. Този подход се налага като основен и в разказа „По жицата“.

Езикът на жестовете в тази популярна и емблематична за Йовков творба е невероятно изразителен и разнообразен, неговото семантично богатство и психологическа дълбочина сякаш компенсират формалния характер на обикновения говор, недостатъка от ефектни риторически похвати. Всеки един от четиримата участници в събитието поражда със силата на своето присъствие, с огромната енергия, която се излъчва от ефекта на замълчаването, и с пестеливия знак на недоизреченото. И ако за художествения свят на Елин Пелин е валидно обяснението на литературоведката Искра Панова „авторът мълчи – говори пейзажът“, за разказите на Йовков се налага друго обяснение: авторът мълчи, мълчат и героите, но говори обстановката, говори междуредието, мълчаливо разговарят помежду си душите. И се разбират.

Червеният елек на Гунчо е детайл, който го обозначава социално и пространствено като селянин от Делиормана. По него го „разпознава“ Моканина, за да фиксира „другостта“ му, страннишката му съдба на пътник към неизвестното. В разказа „Другоселец“ хората припознават различния от тях, страничния, външния за групата и макар да са богати, весели и доволни от живота, му подават ръка в страданието, стават съпричастни в неговата драма. В „По жицата“ ефектът от приобщаването на овчаря към мъката на непознатия е същият. Каруцата, спряла на пътя, говори сама по себе си за това чудновато пътуване към бленувания остров на надеждата, към миражната бяла лястовица. Реалността стеснява периметъра си и на нейно място идва илюзията. Затова и името на селото, откъдето е семейството, говори достатъчно красноречиво за основанията и целите на тяхното пътуване.

Убедително говорят и очите на торлака. Погледът му е разсеян, страдание и грижа се четат в него. Той гледа, без да вижда – един психологически парадокс, в който е съсредоточено драматичното противоречие между привидно близките значения на синонимите. Глаголът „виждам“ присъства с особена честота в разказа. Моканина вижда семейството, когато идва и когато си тръгва, вижда случилото се в злополучната жътвена нощ, вижда болката на бащата и искриците на надежда в очите на дъщеря му. Нонка се стреми да види лястовицата и да оздравее, а сломената от тегло майка „вижда“ престорения оптимизъм на овчаря и се разплаква... „Виждането“ в разказа се осъществява от различни зрителни ъгли и е насочено в различни посоки, а големият ефект от него е „провиждането“ за участва на човека върху тая грешна земя.

По особен начин е видяна трагедията на родителите. Бащата е небрежен към външния си вид, изцяло ваден в болката си. По брадата му, небръсната отдавна, всеки бял косъм е белег на една грижа. Майката е жълта и сломена от тегло жена. Ръченикът ѝ сам по себе си говори за душевното ѝ състояние, черният ѝ чумбер е ясен знак на скръбта. Контрастът между черното и бялото недвусмислено напомня драматичния контраст между живота и смъртта, между болката и надеждата. Сред хилядите черни лястовици по жицата напразно погледът търси да открие жадуваната бяла. Жълтият цвят на болката хармонично се допълва от жълтия цвят на есента и от мотива за сбогуването.

Езикът на жестовете е още по-ефектен, когато героите говорят или когато мълчат. Гунчо непрекъснато смесва глаголните времена и наклоненията, тревожен и объркан. Той постоянно тегли ту мустаците си, ту брадата си. Той изрича и очевидната неистина, без да се поколебае: „Нонке, тоз чилик виждал лястовичката.“

Моканина говори високо, сякаш за да заглуши собственото си съмнение. Той подчертава думите "може" и "трябва", за да убеди първо себе си, и спряга непрекъснато глагола "ще я видите" и обръщението "чедо", за да окуражи Нонка. Този състрадателен и отзивчив човек приема чуждата болка като своя и чуждото момиче като свое. Майката само мълчи. Но в нейното мълчание и в ясения знак на разплакването е съсредоточена болка, която едно сърце трудно може да понесе.

Изразителните жестове на героите сполучливо се вписват в символната знаковост на обстановката, в знаците на природата и в знаците на традиционните вярвания. Равнината обозначава безкрайната повторителност на човешкия живот и на човешките драми, а пътят – безкрайното пътуване на душата към надеждата и към илюзията за щастие. Жътвата символизира приобщаването към другите, градивното начало в живота, а внезапно изпълзялата изпод "кръстеца" змия – капаните, които крие той. Есенният пейзаж създава алюзията за тъга и меланхолия. Есента е сезонът на тъгата. Още древните народи вярват, че природата умира през зимата, ражда се през пролетта, достига зрялата си възраст през лятото и остарява през есента. В този дух жицата е увиснала и натежала "като броеница". В този дух лицето на Нонка е бледо като восък, снагата ѝ е "стопена" от болестта – две метафори за човешкия живот, който се топи като свещ. Копнежът по бялата лястовица е копнеж по доброто, той разкрива стремежа на душата към високото пространство на спасението, към небесните селения, които ѝ осигуряват блаженство и безсмъртие. Болката идва отдолу, от змията, която се подвизава в царството на мрака. Лястовицата и змията символизират доброто и злото, живота и смъртта, отчаянието и надеждата, духовното и телесното. В очите на Нонка, още светли, млади и усмихнати, е заложена съпротивата на духа, на младия дух на момичето срещу болестта на тялото и обречеността в земното битие на хората.

В системата на знаците сполучливо се вписва образът на Моканина. Поведението му е подчинено на идеята за съпричастието, думите му са премерени и окуражителни. Героят е озарен от високо нравствено самосъзнание, от изключително хуманно излъчване. Той деликатно подпитва непознатия: "Ти май болно имаш." Любопитството към съдбата на другия не бива с нищо да смути душевното му равновесие. Идеята за чедото, към която субстантивираното прилагателно "болно" навежда читателя, сродява хората, прави ги братя по участ. В първата половина на разказа Моканина слуша и преценява. Това е отзивчивост от висок психологически и нравствен порядък, това е умение да разбираш и да помагаш, да носиш едно голямо сърце за болката в омагьосания кръг на страданието и в голямата равнина на надеждата. Моканина изрича благородната лъжа и я подкрепя с благородни жестове на съпричастие. Външната му замисленост дава израз на тревожните лутания в душата му, на нейните нетърпеливи питания: "Бяла лястовица – има ли я?" Досегът с чуждото страдание го прави философ: "Боже, колко мъка има по тоя свят, Боже!"

Всеки детайл от разказа "По жицата" е натоварен с особено значение, във всеки жест на героите се крие невероятен психологически подтекст. Творбата разчита знаците на болката, на огромната човешка мъка по света, а Йовковите герои, ако се позовем на изследователя Валери Стефанов, неведнъж и в не един разказ доказват, че умеят да четат знаците.

Помагало по литература за изпита след 7. клас (Ангел Малинов)